

ANNA LYDIA SVALASTOG

Reproduktion och könsdikotomisering

En problematisering av feministiska teoretiska antaganden
rörande kopplingen mellan kroppslig reproduktion
och könsskillnader*

*I den här artikeln diskuterar
Anna Lydia Svalastog kopplingen mellan
reproduktionen och antaganden och två dikotoma kön.
Diskussionen har utgångspunkt i analyser av intervjuer med kvinnor
och män om abort och prevention, och problematiserar uppfattningar
om reproduktionens roll i olika
feministiska könstermer.*

Reproduktionen, dvs. det sätt på vilket människor förökar sig, har använts som argument både för könssegregering och könsspecifika sexualiteter. Förståelsen av vad reproduktion "är" har i högsta grad varit central för utformandet av två olika könsrealiteter i den västerländska kulturen. Olika klassiska förståelser av reproduktion, som t.ex. Aristoteles teori, har använts som förklaring till att kön måste eller bör organiseras på ett visst sätt (Laqueur 1994; se även Eriksson 1996). I det här ljuset framstår de feministiska teoretikernas behandling av reproduktionen som mycket central för möjligheten till generell feministisk reflektion när det gäller teman som kön, könsmakt och förändring. En fråga som väcks i detta sammanhang är hur vi feminister förhåller oss till kroppen – i synnerhet till den reproduktiva kroppen – som ett könskaraktistikum. I denna artikel vill jag undersöka reproduktionen som könskaraktistikum samt feministiska förståelser av detta fenomen.¹

Artikeln består av tre delar. I den första delen presenterar jag olika feministiska förståelser av och antaganden om kopplingen mellan reproduktion och kön. I den andra delen för jag en diskussion med utgångspunkt i mitt intervjumaterial. Det överordnade problemet

för min analys och diskussion i del två är den reproduktiva kroppens status som könskaraktistikum. Med de frågor jag ställer till mitt intervjumaterial vill jag öppna för en diskussion kring kroppsliga erfarenheter som kulturella konstruktioner utifrån reproduktionen. I den tredje och avslutande delen vill jag extrahera några konsekvenser av den diskussion som förs i del två.²

Reproduktion determinerar kön – några feministiska teoretiska antaganden

Jag vill nu kortfattat presentera de feministiska teoretiska positioner som jag anser vara de mest centrala när det gäller teoretisk förståelse av kopplingen mellan reproduktion och könsskillnader.³ Valet av de aktuella teoretikerna grundar sig på den genomslagskraft som dessa har haft politiskt såväl som könssteoretiskt. De kan alla på skilda sätt betraktas som klassiker, på så sätt att de har kommit att påverka inriktningen på eller innehållet i olika könssteoretiska resonemang. I det följande kommer jag att placera dem i två grupper. I den ena gruppen finns de som betraktar reproduktionen som ett biologiskt fundament, vilket determinerar konstruktionen av kön. I

den andra gruppen finns de som intar en mera strikt konstruktivistisk hållning.

Simone de Beauvoir, Shulamith Firestone, Nancy Chodorow och Carol Gilligan utgör fyra centrala exempel på den förstnämnda hållningen. Dessa fyra teoretiker ser reproduktionen som ett kroppsligt faktum som fungerar definierande för kvinnor och kvinnlighet. Beauvoir betraktar reproduktionens kroppsliga sida som roten till kvinnökönets problem. För Beauvoir ligger möjligheterna till förändring i kvinnans frigörelse från moderskapet (Beauvoir 1992).⁴

Den tradition som Simone de Beauvoir står för dras till sin yttersta konsekvens av Shulamith Firestone. Firestones förslag är mera drastiskt än Beauvoirs och innebär en konkret kroppslig upplösning genom eliminering av den reproduktiva funktionen från kvinnokroppen (se Lundgren 1993:188).

I motsats till tanken att eliminera de reproduktiva funktionen står en annan förändringsstrategi som bygger på liknande förståelser. Chodorow och Gilligan anser reproduktionen vara lika determinerande som Beauvoir och Firestone. Men i motsats till dessa betraktar Chodorow och Gilligan kvinnoessenserna som givna, dikotoma och önskvärda. De vill inte eliminera dessa, utan modifiera de båda könen könsmaktsvillkor (Chodorow 1978, Gilligan 1985; se även Lundgren 1993 del ett och Eisenstein 1983).

Patriarkalt språk och heterosexuell matris

Utifrån ett konstruktionsperspektiv tillbakavisar man antaganden om determinerade kön och könskvaliteter. Konstruktivisterna anser inte att det först och främst är kroppen som utgör problemet, utan snarare våra antaganden om densamma. Den franska feministen Monique Wittig problematiserar antagandet om en koppling mellan å ena sida reproduktiva kroppar och å andra sidan kön som kulturellt betydelsebärande beteckning. För Wittig har inte kroppen någon inneboende betydelse; den får den betydelse som vi tillmäter den (Wittig 1992). Wittigs teoretiskt baserade projekt innebär att hon förstår "kön", "kvinnor", "män", "kvinlighet" och "manlighet"

som betydelsebärande endast i förhållande till varandra och inom ramen för ett visst språkssystem.⁵ Med denna utgångspunkt kan Wittig hävda att "kvinna" är ett begrepp som bara finns i relation till begreppet "man", och att "vagina" är beteckningen för en kroppsdel med ett betydelsebärande värde enbart inom ramen för ett visst språkssystem. Tanken på två reproduktiva kön uppfattar hon som problematisk. I enlighet med detta innebär Wittigs förslag en teoretisk/förståelsemässig upplösning som utgår från ett ombenämmande av kroppen.

Judith Butler är inne på liknande tankebanor som Wittig och delvis kan Butlers tankar ses som en vidareutveckling av Wittigs. Genom att teoretisera bl.a. fenomenet transsexualitet, problematiserar hon sexualitet och kön som fasta entiteter. Kön betraktar hon som iscensättanden där antaganden om det bestående och kontinuerliga hellre bör förstås som repetitioner i en kontinuerlig konstruktionsprocess. För Butler ligger den patriarkala logiken i den västerländska heterosexuella tvåkönsmodellen. Butler vill upplösa denna modell genom att förutsätta fler än två kön, och kön kommer därmed att bli en kategori oberoende av genitalier. Hon gör dock detta under hänvisning till existerande praktiker som hon betraktar som könsöverskridande och subversiva (Butler 1996, 1997). Butler förstår det patriarkala dilemmat som en konsekvens av att heterosexualiteten har hänvisats till och reglerats inom reproduktionens domän (Butler 1997:17). Här anser jag att Butler ställer sig i opposition till Wittigs konstruktionsperspektiv. Upplösningen av heterosexualitetsmodellen anses upplösa kön och frigöra könen från deras nuvarande bundenhet till reproduktionssfären. Med detta tillnärmelsesätt framställer hon reproduktionen som given, ett resonemang som påminner om Beauvoirs tänkande. Reproduktionen verkar kvarstå som ett olöst problem, som ett land i utkanten av Butlers konstruktionsperspektiv.

I denna artikel vill jag undersöka en tredje väg, nämligen möjligheten att kritiskt granska sambandet mellan tvåkönsmodellen och särartstänkandet, dock utan att nödvändigtvis upplösa tanken på två reproduktiva kön. För

det är kanske inte kausalt givet att tanken på två reproduktiva kön måste leda till idén om två motsatta könsessenser. Med andra ord: måste reproduktionens kroppsliga sida nödvändigtvis leda till föreställningen om två dikotoma kön? I det följande vill jag föra diskussionen utifrån mitt material som bygger på intervjuer med kvinnor och män som har upplevt en eller flera legala aborter.

Begreppsapparat

I min förståelse av kön positionerar jag mig som konstruktionist och kulturanalytiker. Konkret väljer jag att arbeta i en etnometodologisk tradition.⁶ Feministteoretiskt har jag valt att arbeta utifrån Lundgrens teori om konstituerande av kön, vilken utgör en vidareutveckling av Suzanne J. Kessler och Wendy McKennas tänkande kring könsattribution (Kessler/McKenna 1978;1990a Lundgren 1993).⁷ De komplicerade konstruktionsprocesser som ett individorienterat material kan synliggöra, anser jag ha stort värde när man vill diskutera "de stora teoriernas" möjligheter och begränsningar.

I Lundgrens tänkande sker konstruktionen av kön genom en ständigt pågående könskonstitueringsprocess.⁸ Hon definierar detta som en livslång process där kön utvecklas och befästs genom en ständigt pågående interaktion och genom ett ständigt kulturellt/språkligt samhandlande utifrån ett flertal normuppsättningar. Det nya i Lundgrens teori är det sätt på vilket kroppen kommer in, både som arena och aktör i könskonstitueringsprocessen, inte bara principiellt, utan även genom diskussioner kring konkret individorienterat material (Lundgren 1990b, 1987, 1985; se även Lundgren/Kroon 1996). För Lundgren är det den konstruerade kroppen som "är" aktör – detta i motsats till en fenomenologisk essentiell förståelse.⁹

Ett sista begrepp som jag vill ta upp från Lundgrens terminologi är könsdikotomisering. Lundgren ser denna som en del av könskonstitueringsprocessen. Könsdikotomisering innebär konstruktionen av två ömsesidigt utslutande kön som bildas genom att man tolkar in olikhet (Lundgren 1993:215).

Mitt material

I arbetet med min doktorsavhandling analyserar jag intervjuer med män och kvinnor som har erfarenheter från en eller flera legala aborter.¹⁰ Arbetet med intervjuerna pågick från våren 1989 till sommaren 1995. Materialet består av en till tre intervjuer med vardera sju kvinnor och fem män. I intervjuerna tar jag upp teman och ställer frågor för att bygga upp ett underlag för analyser av samhandlande mellan kvinnor och män. Den tidsperiod som jag undersöker sträcker sig från tiden för heterosexuella samlag före den oönskade graviditeten till tiden efter aborten. Incitamentet bakom och i intervjuprocessen har på ett generellt plan varit att få en större förståelse för fenomenet abort. Analytiskt har jag varit särskilt intresserad av att undersöka konstruktionen av kön i abortprocessen. Teoretiskt har jag intresserat mig för konstruktionsprocessens karaktär.

Konstruktion av olikhet

Jag vill nu diskutera sambandet mellan samlagets upplevelsedimension och informanternas förståelse av reproduktion. De delar av materialet som jag refererar till här, har en direkt koppling till intervjutemat "användning av preventivmedel".¹¹

Jon

AL: Tänkte du den gången på samlaget som potentiell reproduktion, eller var det bara "det var skönt" och inget mer med det?

J: Det var skönt och inget mer med det.

/.../

AL: De kvinnor som jag intervjuar säger att de är helt på det klara med att de inte använder preventivmedel, men att de är rädda att störa samlaget. Kan du förstå vad de menar med det?

J: Ja, egentligen kan jag förstå det, i alla fall om man har börjat och man under samlaget säger att man vill använda preventivmedel, det kan vara störande. Det förstör stämningen, skulle jag tro. En annan sak – preventivmedel i form av kondomer är som att äta kola med pappret på. Så det vet väl kanske båda två.

/.../

AL: Du har inte sett det som självklart att du skulle skydda dig själv mot graviditet?

J: Skydda mig själv mot graviditet? Jaha, jag förstår vad du menar. Inte då, antar jag. Jag undrar om det inte är att vända problemet upp-och-ner.

AL: Varför det?

J: Skydda mig själv mot gr..., att jag skulle hamna i en sån situation? Jag vill bara säga att det säkert fanns i bakgrunden att undvika att hamna i en sån situation, men det var så "far beyond" just där och då.

/.../

AL: Skulle du reagera på samma sätt idag, eller skulle du tycka illa om att ett samlag blev avbrutet?

J: Nej, det skulle jag verkligen inte.

AL: Varför inte?

J: Nej, jag har ju blivit van vid det nu (skratt). Jag skulle inte tycka illa om det. Säkerheten framför allt, så att säga. Det skulle inte vara okej om det hela tiden fanns i bakhuvudet att det inte var säkert.

Före den oönskade graviditeten var Jons medvetenhet om den egna reproduktiva potentialen liten eller obefintlig. Samlag var njutning, en kroppsligt baserad upplevelse. Efter aborten har preventivmedel blivit viktiga, säger han. Om man inte använder något preventivmedel kommer Jon, som jag förstår honom, att vara medveten om risken för en oönskad graviditet. Detta kommer i sin tur att påverka hans upplevelse av samlaget på ett negativt sätt. Jons sätt att uppleva samlaget kan inte bara kopplas till hans förståelse (symbolisk nivå) och inte heller bara till den kroppsliga aspekten (kroppslig nivå), utan till en kombination av förståelse, kropp och ansvar (social nivå). De upplevelsedimensioner som verkar vara avgörande för Jons beteende före aborten, tycker jag avslöjas som konstruerade upplevelsedimensioner utifrån de beteendeförändringar som sker efter aborten. När det gäller användningen av kondom generellt, säger Jon att det är som att äta kola med papperet på och han utgår ifrån att detta är en realitet som gäller både man och kvinna. Det är tydligt att förståelsen av det egna ansvaret för

den egna reproduktionen efter aborten har påverkat upplevelsen av det kondomlösa samlaget. Samtidigt fungerar fortfarande det kondomlösa samlaget som ett ideal tillsammans med en förståelse av att detta ideal är allmänt känt och accepterat.

I det nutida Norge får alla barn lära sig att heterosexuella samlag leder till barn. I stort sett tror jag att lärarna fortfarande mest uppehåller sig vid det heterosexuella samlagets reproduktiva potential i skolundervisningen. Jon har gått i denna skola, men säger samtidigt att hans egen reproduktiva potential inte föresvävade honom i samlagssituationer före flickvännens abort. Å ena sidan vet han, men å andra sidan har inte denna kunskap fått några konsekvenser för honom. Han upplever samlaget utifrån premisen att han inte har något ansvar. När han tar ansvar, förändras också upplevelsen av samlaget.

Kan det vara så att kondomlösa samlag är mannens "medfödda rättighet" och reproduktionen kvinnans ansvar i "vår" västerländska kultur? Jag tror det. Rätten att inte behöva ta ansvar kan ses som en viktig premis för konstruktionen av manlig kroppslighet, manliga önskemål och behov. Denna konstruerade kropp används som en legitimering och som ett bevis för mäns handlingar och tolkningar, men också för dikotomiseringen av kön, inte bara på handlingsnivån, utan även på en upplevelsemässig nivå.

Konstituering och dekonstruktion av olikhet

Generellt sett beskriver kvinnorna i mitt material de preventivmedelslösa samlagen som något annat än lustans och okunskapens gärningar. I stort sett säger de att de inte har använt något preventivmedel av hänsyn till de önskemål som mannen förmodas ha. Kvinnorna säger sig ha varit medvetna om att de tog en risk, men att de föredrog detta framför risken att samlaget inte skulle bli till mannens belåtenhet, alternativt att han skulle känna sig otillräcklig (Svalastog 1993).

Dina

AL: Du sade, att när du gick i åttan och nian

var sex något man bara gjorde. Ändrade du uppfattning sedan?

D: Jag ändrade mig nog efter aborten, så jag iddes inte knulla om jag inte hade lust, iddes inte tillfredsställa den jag var tillsammans med, knulla just när det passade honom och så.

Cathrine

C: /.../ Jag känner i alla fall att jag har fått en mycket större medvetenhet om min egen sexualitet och om de krav och gränser som jag kan sätta efter aborten.

/.../

Blygsel hindrar mycket av öppenhet och ärlighet, till exempel så att man tycker det är pinsamt att säga att "vi måste nog använda kondom".

/.../

Det är gamla traditioner, det här (skratt), man har ju vissa begrepp om manlighet och mandom som ligger i den sexuella prestationsförmågan, och i stort sett går det ut på att tjejer ska uppfylla den föreställningen. /.../ Det finns så fruktansvärt många recept på sex och prestation att när man går ifrån de befästa och vedertagna idéerna om sex, så kan det bli så stora nederlag /.../ i stort sett handlar det här om mäns sexualliv och sexualitet. Och det är onödigt, om du frågar mig. I alla fall borde det vara det.

Kvinnorna i materialet visar på en praktik där det har varit självklart att vara kroppsligt tillgänglig för män. På många sätt framstår de som den mottagande och den kroppsligt passiva parten. Resultatet blev en oönskad graviditet. Kvinnans tillgänglighet innebar att hon mer eller mindre determinerades till graviditet.¹² Efter aborten beskriver kvinnorna förväntningarna på sexuell tillgänglighet i negativa termer. Denna omdefiniering kan ses som ett led i en dekonstruktion, av bl.a. kvinnlig tillgänglighet. Dekonstruktionen leder till att kvinnorna efter aborten kräver att få vara med och definiera premisserna i sina heterosexuella möten. Konsekvenserna av detta blir att reproduktionen inte längre har karaktären av något oundgängligt. Men det sker också vissa upplevelsemässiga förändringar. Kvin-

norna börjar lägga vikt vid andra sidor hos män än de har gjort tidigare, finner andra kvaliteter viktiga och intressanta. De har också mindre förståelse och tolerans för sådant som de tidigare accepterade. De verkar uppleva män på ett "annat" sätt. Premisserna för upplevelsen av sexualitet verkar ha ändrat karaktär.

Jag kan här inte gå in i diskussionen kring vilket socialt och symboliskt pris som kvinnorna betalar, eller vad de vinner genom att börja ställa krav, sätta tydliga gränser och vara mindre tillgängliga.¹³ Poängen i detta sammanhang är tvädelad. Utgångspunkten för kvinnornas handlingar var förväntningar om deras tillgänglighet samtidigt som de betraktade dessa förväntningar som oönskade. I min läsning ställer kvinnan upp på en maktrelation. De vill inte göra detta, men känner att de inte kan undvika det. Från kvinnornas perspektiv handlar mannens valfrihet i högsta grad om makt, en makt som tydligen är explicit för kvinnorna i materialet. Dessutom är det tydligt att kroppsligt baserade erfarenheter är föränderliga och ändrar karaktär över tid, beroende på den förståelsemässiga horisont som de befinner sig inom.

Konstruktion av reproduktion, teoretiska implikationer

Hur kan jag betrakta reproduktion som ett könsskarakteristikum? Kan man operera med två reproduktiva kön och samtidigt behålla åsikten att kön, kvinna – man, kvinnlig – manlig är kulturella konstruktioner?

Vad gäller reproduktion, är den springande punkten för huruvida mannen upplever sig själv som reproduktiv eller inte knappast beroende av förhållandet att mannen fysiskt inte bär fram fostret. Jag vill hävda att upplevelsen är intimt förbunden med det sätt på vilket manlighet socialt och symboliskt kopplas till det som vi uppfattar som manlig kroppslig reproduktion. Om sexuella och reproduktiva upplevelser, handlingar och sociala relationer bäst förstås som sammanvävda kulturella konstruktioner, faller grundvalen för tanken på ett kausalt sammanhang mellan två reproduktiva och två dikotoma kön. På den kroppsliga

nivån blir bilden således avsevärt mera komplex och plastisk än i Beauvoirs, Firestones, Chodorows och Gilligans antaganden. Kroppsliga upplevelser framstår som föränderliga, och stadda i ständig förändring, oberoende av genitalier, men beroende av sociala och symboliska nivåer.

Valfrihet och könsmacht

Jag anser det vara möjligt att hävda att manlig könsmacht inte enbart rör sig om handlingsmöjligheter, utan också om konstruerad kroppslighet och upplevelser baserade på positionsmacht i en relation. Förhållandet att kvinnan bär ansvaret för preventivmedlen, medan mannen alls inte behöver ta något sådant ansvar, vittnar om en könsrelaterad ansvarsfördelning. Att mannen kan önska samlag utan kondom, säger något om att ansvarsfördelningen också förknippas med upplevelsen av kön. Att kvinnan inte vågar be mannen använda kondom, kan berätta att hon har en explicit förståelse av en potentiell användning av könsrelaterad makt i relationen. Eftersom en oönskad graviditet får stora konsekvenser för en kvinna i vår kultur, kan man svårligen bortse från att erotiseringen av kondomlösa samlag implicerar en erotisering av könsrelaterad makt. Denna erotisering kan också betraktas som en önskan om könsrelaterad makt, eller som en konstruktion av patriarkal drivkraft.¹⁴ Att averotisera de kondomlösa samlagen när graviditet inte är önskvärt, implicerar en averotisering av den maktdimension som det innebär att inte använda kondom.¹⁵ Lust och förväntningar kan förklara och legitimera handlingar, men utifrån ett analytiskt perspektiv anser jag att dessa fenomen blir intressanta först när jag kan problematisera premisserna.

Så länge kön fungerar som en grundläggande strukturerande princip på alla nivåer och har patriarkala förtecken i allt från ekonomi till reproduktion, kommer vi att konstruera kvinnospecifika och mansspecifika upplevelser. Jag anser att konstitueringen av könsmacht så som den utformas genom alla kvinnors plikt att vara sexuellt tillgängliga för män och genom alla kvinnors plikt att bära

huvudansvaret för reproduktionen, på ett komplicerat sätt också kan leda till en normalisering av könsdikotomierna och till en konstruktion av "könsessenser". Så länge könsdikotomierna är så normaliserade att de uppfattas som en biologisk realitet, kommer vi inte ens på idén att dekonstruera dem. Dessutom kan vi inte fånga in och förstå en individnivå som bryter mot eller avslöjar konstruktionsaspekten i dikotomiserade erfarenheter.

Kopplingarna mellan kroppslig reproduktion och kroppsligt baserade upplevelser betraktar jag som en komplicerad kulturell konstruktionsprocess. Själv anser jag det vara relevant att utgå från två reproduktiva kroppar, dock utan att de kroppsligt baserade upplevelserna uppfattas som "råa", som pre-kulturella, eller som något som determinerar den sociala organisationen av kön. Att koppla samman tanken på två reproduktiva kön med antagandet om två essentiella kön, uppfattar jag som ett uttryck för patriarkala intressen och strukturer där bestämda förståelser av reproduktion och heterosexualitet är fast förankrade i varandra och tillsammans frammanar föreställningen om två dikotoma kön. I mitt tänkande är kön en konstruktion och inget essentiellt. Jag befinner mig därmed nära både Wittig och Butler, men ändå inte alldeles nära. Som jag läser Wittig, anser hon det vara omöjligt att operera med två reproduktiva kön och samtidigt se detta "att vara" kvinna och man som något icke-dikotomt och kulturellt konstruerat.¹⁶ Butler, å sin sida, refererar till "reproduktionens domän" som om denna skulle vara en egen entitet. För min del finner jag det mest fruktbart att betrakta reproduktionen som en del av olika konstruktionsprocesser och inte som en avskild eller tydligt avgränsad företeelse.

För dem som arbetar utifrån konstruktionsperspektivet, där man vill problematisera och upplösa tanken om två kön, har socialantropologiskt material varit en viktig källa till inspiration och nytänkande. Olika socialantropologer har dekonstruerat kopplingen mellan kön och reproduktion. Här är det i första hand empiriska exempel som bildar basen för resonemangen. Man har bl.a. lyft fram kulturer där man räknar med fler än två kön

(Nilsson 1996; se även Lundgrens installationsföreläsning 1994). Men varför är det just antalet kön vi fäster oss vid och finner intressant? Kanske beror det på att de biologiska förklaringarna har varit så odiskutabla, med reproduktionen som det ultimata beviset, kanske beror det på att siffran två innebär opposition, ett definierat innehåll och tydliga gränser.

Lundgren har diskuterat den västerländska synen på kroppen som en given och statisk företeelse, i motsats till antagandena om en mera föränderlig social nivå och en symbolisk nivå som skulle vara den mest föränderliga (Lundgren 1993:184).¹⁷ Förståelsen av kroppen som statisk och särskild från de mera fritt svävande symbolerna gör att kroppsligt baserade upplevelser lätt kommer att fungera som bevis för något som är "av naturen" givet, i betydelsen "oundviklig", alternativt "önskvärt". Konstruktionen av könsspecifika upplevelser, kanske särskilt upplevelser knutna till reproduktionen, blir med andra ord en problematisk joker i en könspolitisk kamp, eftersom det enligt min uppfattning är otillräckligt att enskilda kvinnor dekonstruerar på individnivå om könsbaserade upplevelser inte problematiseras i vetenskap och politik. Med dessa utgångspunkter vill jag argumentera för konstruktionsperspektivet vid analyser av könsrelaterade upplevelser och för ett sammanhållet grepp om teoretiska resonemang kring sexualitet, kön och reproduktion.

Preventivmedelsstrejk

Utifrån den diskussion jag har fört här vill jag hävda att den manlig valfriheten är det grundläggande elementet i den logik som finns bakom könsdikotomiseringen. Denna valfrihet vilar i sin tur på konstruktionen av kvinnors brist på valfrihet och på konstruktionen av en biologiskt determinerad kvinnlighet. Såväl valfriheten som bristen på valfrihet anser jag vara nära förbundna med konstruktionen av heterosexualitet och reproduktion. Om frågan om kondom eller inte kan vara ett uttryck för en praktik med omfattande implikationer för konstruktionen av kön och sexualitet, vill jag uppmana kvinnor till en massiv

preventivmedelsstrejk. Denna bör ske i kombination med förväntningar och krav ställda till män som vill leva heterosexuellt: att de tar ansvar för sin delaktighet i reproduktionen. Detta borde vara det minimikrav som samlas, innan de av oss som vill leva heterosexuellt kan tänka sig att uppfatta männen som potentiellt sexuellt intressanta.

NOTER

En något modifierad version av denna artikel publicerades på norska i en festskrift till professor Eva Lundgren, Sociologiska institutionen i Uppsala, november 1997.

¹ Jag håller på att avsluta mitt avhandlingsarbete, en feministisk analys av abort, där man kan finna bakgrunden till och fortsättningen på de resonemang som jag för i den här artikeln.

² Jag vill rikta ett stort tack till Kicki Eriksson, Jan Bergman, Eyolf Østrem och Birgitta Meurling som alla har bidragit med värdefulla kommentarer beträffande såväl uppläggning som innehåll och språkbruk.

³ Klassifikationer är alltid problematiska. Orsaken till att jag ändå använder dem är att de kan tydliggöra de olika feministiska förståelserna av kopplingen mellan kön, sexualitet och reproduktion. De kan också tydliggöra att valet av förståelse har betydelse inte minst för lokaliseringen av det "patriarkala" samtidigt som de kan visa vilken förändringspotential som är grundläggande och inte bara ett nytt uttryck för patriarkala logiker och strukturer.

⁴ I Det andra könet skriver hon bl.a.: "Men under enhver omstendighet er det å gi liv og å amme ikke aktive handlinger, men naturlige funksjoner som ikke er forbundet med noen målsetning. Kvinnen finner ikke gjennom sin morsfunksjon noen sterk bekræftelse på sin eksistens, hun gir seg bare passivt under sin biologiske skjebne" (1970:35).

⁵ Wittig bygger på Claude Lévi-Strauss och dennes tolkning av Ferdinand de Saussures förståelse av språk som system (Lévi-Strauss 1967, 1986).

⁶ Jag skriver en avhandling i religionshistoria, men jag har min bakgrund inom folkloristiken. Valet av det kvalitativa materialet och det kulturanalytiska förhållningssättet har därmed också en viss ämnesanknytning.

⁷ Valet av Lundgrens begreppsapparat har att göra med hennes kulturanalytiska konstruktionsperspektiv. Hennes begreppsapparat härrör från analyser av komplexa interaktioner och processer på olika nivåer i ett intervjumaterial, varför den också är väl ägnad för denna typ av studier.

⁸ Mångfalden av förståelser av kön innebär en viss begreppsförvirring. I Sverige har man antingen använt genusbegreppet som en svensk variant av engelskans

- gender, eller som ett mera sammanhållet begrepp, vilket Yvonne Hirdman gör. Jag vill undvika denna begreppsförvirring och samtidigt ha en sammanhållen förståelse av kön. Jag har därför valt kön, och inte genus, som analytiskt begrepp. Den som är intresserad av olika förståelser av genusbegreppet i den svenska köns-teoretiska debatten hänvisas till Meurling 1996:32-40.
- ⁹ Lundgrens förståelse av kroppen som aktör diskuteras i min avhandling. Självt finner jag det viktigt att precisera att meningsbärande sammanhang, också kroppsliga konstitueras i språket. Toril Moi (Moi 1997) är i och för sig på väg mot en liknande förståelse, men hennes Beauvoir-inspirerade förståelse av den konstruerade kroppen har en tydlig fenomenologisk aspekt och förblir, enligt min uppfattning, både mera diffus och mindre konstruerad än Lundgrens.
- ¹⁰ Delar av intervjumaterialet presenteras i olika artiklar och konferensbidrag. Se Svalastog 1990, 1991, 1993 och 1997b.
- ¹¹ De analytiska vinster jag gör utifrån intervjun med Jon kunde lika gärna ha kommit från intervjuerna med de andra männen i materialet. Själva tematiken - kön som likhet och olikhet - är ett återkommande inslag i materialet, både när det gäller sexualitet och oönskade graviditeter.
- ¹² Detta problemkomplex - kvinnan som inte ber mannen om preventivmedel och mannen som inte själv sörjer för att ha kondomer tillgängliga - är ett omfattande problemkomplex som får mycket utrymme i min avhandling. Det finns, anser jag, flera centrala kontexter på olika nivåer som måste genomarbetas för att handlingsmönstret ska bli begripligt. Enligt min uppfattning finns det två viktiga aspekter på detta komplex. Den ena utgörs av det sätt på vilket hora-madonna-dikotomin fungerar, medan den andra har att göra med kvinnornas erfarenheter av och medvetenhet om sexualiserat våld. Dessa teman diskuteras utförligt i min avhandling.
- ¹³ Antologin *Sex i arbetet* (Brandsæter/Widerberg 1992) visar på de tunga förväntningar och krav som ställs på kvinnors sexuella och omsorgsmässiga tillgänglighet i Norge idag, även i offentliga "avkönade" sammanhang.
- ¹⁴ Catharine A. MacKinnon har gjort ett omfattande arbete kring sammanhanget mellan heterosexualitet som upplevelsedimension och generell manlig makt. MacKinnon definierar sex på följande sätt: "Sexuality is conceived as a far broader social phenomenon, as nothing less than the dynamic of sex as social hierarchy, its pleasure the experience of power in its gendered form" (MacKinnon 1989:xiii).
- ¹⁵ I min avhandling är det tydligt att män förhåller sig olika till kvinnor utifrån hora-madonna-dikotomin. I svaret för den egna reproduktionen ligger en möjlig förändringspotential, dock inte utan att hela hora-madonna-komplexet samtidigt upplöses. För vidare diskussion, se min kommande avhandling.
- ¹⁶ Butler gör denna beskrivning av Wittigs förståelse: "Det finns således för Wittig ingen skillnad mellan kön och genus; kategorin 'kön' är själv en genus-kategori" (Butler 1996:149).
- ¹⁷ Lundgren formulerar sig så här: "I våra tankebanor finns [...] en stark tendens att föreställa sig biologin som primär, given. Man ser den som en kategorisk bas, som platsen för de primära könskriterierna. Det sociala är sekundärt, avledat, mera rörligt - medan det i förekommande fall symboliska gärna betraktas som det tertiära, det mest lättflytande, stratosfäriska. Denna dolda normativa hierarki går lätt miste om det 'dialektiska' perspektivet, nämligen förhållandet att kroppen inte bara är utgångspunkten för - och ständigt producerar - en tolkande ström av symboler, utan att symbolerna också ständigt tolkar och förändrar det kroppsliga. 'Ren' kroppslighet existerar inte. Den är alltid socialt och symboliskt förmedlad, och skapad" (1993:184).

Anna Lydia Svalastog
Teologiska institutionen
Uppsala universitet
 Box 1604
 751 46 Uppsala
 anna-lydia.svalastog@teol.uu.se